

АНОТАЦІЯ

Павленко М.С. Психологічні особливості запобігання мобінгу серед учнів середніх класів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 – «Психологія» Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2023.

У сучасних умовах, з урахуванням зовнішніх викликів, таких як війна та інші небезпечні ситуації, створення безпечного освітнього середовища стає особливо важливим завданням. Це спрямовано на запобігання та протидію негативним наслідкам шкільного насильства, зокрема серед учнів середніх класів.

Дослідження явища мобінгу в освітньому середовищі потребує детального вивчення та розгляду в зв'язку з тим, що може мати серйозний вплив на психологічний стан і фізичне здоров'я як учнів, так і педагогічних працівників, призвести до погіршення академічних досягнень учнів та впливати на ефективність у навчанні та вихованні, призвести до створення негативного психологічного клімату в установі, вплинути на загальну атмосферу, сприйняття учнів та педагогічних працівників один одним, а також на загальну безпеку та благополуччя всіх учасників освітнього процесу, вплинути на погляди учнів щодо взаємовідносин, провокувати довготривалі конфлікти.

В межах дисертаційного дослідження здійснюється розгляд феномену мобінгу, його видів, причин виникнення та наслідків, психологічна характеристика учасників. Здійснено аналіз міжнародно досвіду впровадження психологічної профілактики мобінгу серед учнів середніх класів.

Експериментальне дослідження дало можливість зробити висновок, що серед респондентів більша частина має прояви тривожності, агресії та обирають неконструктивні моделі поведінки під час конфліктних ситуацій, зокрема учні середніх класів, які мають дані показники і порушення самооцінки, займають позицію ізольованого або відторгнутого в учнівському колективі в подальшому стають учасниками (агресорами або жертвами) мобінгу у закладі освіти.

Визначено психологічні особливості запобігання мобінгу. Розроблена та апробована програма психологічної профілактики прояву явища мобінгу серед учнів середніх класів, спрямована на роботу з самооцінкою, агресією, тривожністю, розвиток навичок ненасильницького спілкування та конструктивного вирішення конфліктів, емпатії в учнівському колективі. Ефективність програми засвідчила, що під час формувального дослідження серед учнів експериментальної групи достовірно покращення показників (зменшення кількості респондентів з високим загальним рівнем агресії, тривожності, покращення показників самооцінки та статусу у групі, показників конфліктності), тоді як результати критерію Вілкоксона контрольної групи свідчать, що значних змін у ній не відбулося.

Надійність і достовірність отриманих результатів забезпечувалася методологічним обґрунтуванням основних положень дисертаційного дослідження, експериментальною перевіркою гіпотези; репрезентативністю вибірки; кількісним та якісним аналізом отриманих результатів. Цінність дослідження полягає у розгляді основних підходів до розуміння психологічної

сутності явища мобінгу.

Створено авторську програму психологічної профілактики прояву явища мобінгу для учнів середніх класів, що включає теоретичні аспекти розуміння учасниками освітнього процесу явища мобінгу, його структури, видів та характеристики учасників, механізму дії як прояву насильницької поведінки у освітньому середовищі. Представлено практичне підтвердження зменшення високих та середніх рівнів прояву мобінгу після проведення програми психологічної профілактики мобінгу серед учнів середніх класів, яка передбачає особистісний розвиток учнів та формування способів запобігання деструктивним впливам мобінгу у класних колективах закладу освіти.

Дослідження показало, що формування та психологічні особливості запобігання мобінгу в освітньому середовищі пов'язані з індивідуальними особистісними рисами, психоемоційним станом учнів середніх класів та специфікою взаємодії між членами колективу. Ефективна профілактика та запобігання мобінгу вимагає комплексного підходу і впровадження змін на індивідуальному, груповому та організаційному рівнях.

Зроблені теоретичні та емпіричні узагальнення і висновки можуть бути використані під час просвітницької та профілактичної роботи фахівців соціально-психологічної служби закладу освіти, під час проведення консультативної роботи з педагогічними працівниками, класними керівниками, адміністрацією та батьками учнів школи. Розроблена програма психологічної профілактики мобінгу серед учнів середніх класів може використовуватися соціальними педагогами та психологами з метою профілактики виникнення проявів насильницької поведінки серед учнів. Матеріали наукового дослідження можуть слугувати основою для теоретико-емпіричної розробки наступних дослідницьких напрацювань з даної проблематики.

ABSTRACT

Pavlenko M.S. Psychological Features of Mobbing Prevention among Middle School Students. – Qualification research (Retaining manuscript rights).

Dissertation for a Degree of Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology (speciality 053). – Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, 2023.

In modern conditions, taking into account external challenges such as war and other dangerous situations, creating a safe educational environment becomes an especially important task. This is aimed at preventing and countering the negative consequences of school violence, particularly among middle school students. The study of the phenomenon of mobbing in the educational environment requires detailed examination and consideration due to its potential serious impact on the psychological well-being and physical health of both students and educational staff. It can lead to a deterioration in students' academic achievements, affect the effectiveness of teaching and upbringing, create a negative psychological climate within the institution, influence the overall atmosphere, how students and educational staff perceive each other, and impact the overall safety and well-being of all participants in the educational process. It can also lead to long-lasting conflicts. Within the framework of the dissertation research, an analysis of the phenomenon of mobbing, its types, causes, and consequences, as

well as a psychological characterization of participants, is carried out.

An analysis of international experience in implementing psychological prevention of mobbing among middle school students has been conducted. The experimental research has led to the conclusion that a significant portion of the respondents exhibit signs of anxiety and aggression and tend to adopt non-constructive behavior patterns during conflict situations. This is especially evident among middle school students who exhibit these indicators and have self-esteem issues, positioning themselves as isolated or rejected within the student community, eventually becoming participants (perpetrators or victims) of mobbing within the educational institution. Psychological features for preventing mobbing have been identified.

A program for psychological prevention of mobbing among middle school students has been developed and tested. It is aimed at working on self-esteem, aggression, anxiety, developing non-violent communication skills, and constructive conflict resolution, as well as fostering empathy within the student community. The effectiveness of the program has demonstrated significant improvements during the formative research phase among students in the experimental group, including a decrease in the number of respondents with high overall levels of aggression and anxiety, improvements in self-esteem and social status within the group, and a reduction in conflict indicators. Meanwhile, the results of the Wilcoxon criterion for the control group indicate that significant changes did not occur. The reliability and validity of the obtained results were ensured through methodological justification of the main points of the dissertation research, experimental testing of hypotheses, representative sampling, quantitative and qualitative analysis of the results. The value of the research lies in examining the main approaches to understanding the psychological essence of mobbing. The author has created an original program for psychological prevention of mobbing among middle school students. This program includes theoretical aspects for understanding mobbing by participants in the educational process, its structure, types, characteristics of participants, and the mechanism of action as a manifestation of violent behavior within the educational environment. Practical evidence of the reduction of high and medium levels of bullying after the implementation of the psychological prevention program among middle school students is presented.

The program aims at the personal development of students and the formation of methods to prevent the destructive impact of mobbing in school communities. The research has shown that the formation and psychological features of preventing bullying in the educational environment are linked to individual personality traits, the psycho-emotional state of middle school students, and the nature of interactions among group members. Effective prevention and countering of mobbing require a comprehensive approach and the implementation of changes at individual, group, and organizational levels. The theoretical and empirical generalizations and conclusions made can be used in awareness and preventive work by social and psychological service specialists of educational institutions. This can also be useful during counseling with educational staff, class leaders, administration, and parents of students.

Список праць

1. Величко М. С. Теоретичні підходи до феномена мобінгу у сучасній психологічній літературі. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Психологія. № 2 (9). С. 13-16.
2. Величко М. С. Психологічний зміст та основні причини виникнення мобінгу серед дітей середнього шкільного віку. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. № 1 (10). С. 21-24.
3. Павленко М. С. Організація профілактичної роботи у закладах освіти з метою попередження мобінгу та інших видів цькування. Науковий журнал «Габітус» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Вип. 44. С. 99-105.
4. Попелюшко Р. П., Павленко М. С. Перевірка ефективності програми психологічної профілактики мобінгу серед учнів середніх класів. Перспективи та інновації науки. Серія: Психологія. Київ. № 12 (30). С. 669-714.
5. Попелюшко Р. П., Павленко М. С. Система планування роботи щодо профілактики мобінгу у закладах освіти. Психологічні травелоги: науковий журнал. № 2. С. 103-112
6. Павленко М. С. Метод «Kids' skills» як спосіб профілактики мобінгу серед дітей. Theoretical and practical aspects of modern scientific research: collective monograph. Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, P. 224-228